

УДК 94(497.2/497.17):070.15(497.2)“1887/1894”

МАКЕДОНСЬКЕ ПИТАННЯ НА ШПАЛЬТАХ БОЛГАРСЬКИХ ПАРТІЙНИХ ГАЗЕТ (1887–1894 рр.)

Дмитро МИКОЛЕНКО

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, Харків, 61077, e-mail: dmikolenko@gmail.com
Кафедра нової та новітньої історії*

У статті аналізуються публікації болгарських партійних газет “Свобода”, “Търновска конституция”, “Народни права” і “Свободно слово” за 1887–1894 рр., в яких порушувалося македонське питання. Зроблено спробу виділити ідеологічну концепцію матеріалів, представлених у пресі, а також дати відповідь, наскільки реалістичною і зваженою була думка журналістів щодо методів вирішення македонської проблеми.

Ключові слова: македонське питання, партійна газета, “Свобода”, “Търновска конституция”, “Народни права”, “Свободно слово”.

Після об'єднання князівства Болгарія і Східної Румелії у 1885 р. головним завданням Софії на міжнародній арені залишалося вирішення македонського питання* на свою користь. Правлячі кола цієї балканської країни вважали територію Скопського, Бітольського і Салонікського вілаєтів Османської імперії невід'ємною частиною великодержавного проекту, підґрунтям якого був Сан-Стефанський мирний договір** 1878 р. між Російською імперією і Портою.

Друга половина 1880-х років стала доленосною для Болгарії. Відбулися кардинальні зміни у зовнішній і внутрішній політиці країни. Криза 1886 р., яка супроводжувалася воєнним переворотом й усуненням з престолу першого князя О. Батенберга, завершилася приходом до влади угруповання на чолі з колишнім головою IV Звичайних народних зборів (1884–1886) С. Стамболовим, який у 1886–1887 рр. входив до складу Регентської ради, у 1887–1894 р. очолював уряд, а в 1886–1895 рр. – Народно-ліберальну партію***. Лідер “стамболовістів” був людиною, котра за короткий час зуміла зробити вражаючу кар'єру. Як очільник кабінету міністрів, С. Стамболов намагався проводити самостійний зовнішній курс, домогся значних успіхів у модернізації економіки країни і поступок від Стамбула

у македонському питанні. Він зважився навіть на такий рішучий крок – всупереч волі Санкт-Петербурга, привів на болгарський престол небажаного для імператора Олександра III князя Фердинанда Саксен-Кобург-Готського, чим здобув собі недобру

* Частина так званого східного питання, що виникло у зв'язку з кризою в Османській імперії (її поступовою руйнацією та необхідністю вирішення долі європейських вілаєтів). Для Болгарії в останній третині XIX ст. – це невід'ємний елемент національної проблеми.

** Передбачав включення Мезії, Македонії, Південної Добруджі та значної частини Фракії до складу Болгарії.

*** Партія прибічників прем'єр-міністра Болгарії Стефана Стамболова.

слава “русофоба” серед російської громадськості і частини болгарського суспільства. Через організовані репресії проти опозиції С. Стамболов почав сприйматися значною частиною співвітчизників як диктатор і тиран. До того ж, за часів його правління Болгарія опинилась у дипломатичній ізоляції, адже нового князя не визнавала світова спільнота. Неоднозначні оцінки зовнішньої політики уряду “стамболовістів” давала і громадськість Македонії. Для однієї її частини, зорієнтованої на Болгарію, С. Стамболов був героєм, котрий відстоював інтереси побратимів¹, для другої – радикально налаштованої – поміркованим протурецьким діячем, заходи якого гальмували розвиток національно-визвольного руху².

У 1887–1894 рр., під час правління уряду С. Стамболова, македонське питання – одна з найбільш популярних тем політичного дискурсу в країні. Усі без винятку партії та угруповання Болгарії мали своє бачення розв’язання цієї проблеми. У протистоянні, що розгорнулося між прибічниками уряду й опозицією, кожна сторона відстоювала власну ідею, критикувала опонентів та пропонувала методи, стратегію і тактику досягнення мети – приєднання Македонії або здобуття для неї автономії.

Спроби вирішення національного питання* кабінетом міністрів С. Стамболова висвітлені у численних наукових публікаціях болгарських, західноєвропейських, американських, російських і українських істориків³. У болгарській історіографії політична діяльність уряду С. Стамболова отримала суперечливі оцінки. До встановлення комуністичного режиму одні дослідники вважали його патріотом і засновником національної держави⁴, другі – узурпатором і тираном⁵. У Народній республіці Болгарія його ім’я пов’язувалося з егоїстичними вузькокласовими прагненнями промислової і торгівельної буржуазії⁶. Після “оксамитової революції” 1989 р. воно поступово реабілітувалося, і С. Стамболов опинився у числі найбільш шанованих національних героїв⁷.

Російська дореволюційна і радянська історіографія створили однозначно негативний образ політика, діяльність якого призвела до розриву дипломатичних відносин із Санкт-Петербургом і сприяла встановленню режиму кровавого терору у Болгарії⁸. Деякі спроби по-іншому оцінити роль С. Стамболова в історії робилися у Радянському Союзі у 1923–1941 рр.: на тлі різкої критики зовнішньої політики Російської імперії болгарський прем’єр трактувався як захисник національних інтересів держави⁹. Однак уже під час Другої світової війни ця тенденція змінилася іншим підходом до інтерпретації зовнішньої політики С. Стамболова: у нечисленних публікаціях радянських авторів з цієї

¹ *Генадиев Н.* Мемоари. Т. 1. Софія, 1985.

² Брошура от Вардарски (Петът Попарсов) “Стамболовщината в Македония и нейните представители” // ВМОРО. Документи на централните ръководни органи. Т. 1. Ч. 1. Софія, 2007. С. 75–99.

* Правлячи кола країни вважали македонську проблему частиною національного питання, а населення області – болгарями.

³ *Perry D.* Stefan Stambolov and the emergence of modern Bulgaria, 1870–1895. Durham, 1993; *Мичев Д.* Стефан Стамболов и македонският въпрос // Македонски преглед. 1995. № 4. С. 55–78; *Блек С.* Установяване на конституционно управление в България. Софія, 1996; *Горанов П.* Стефан Стамболов за националното обединение // Известия на Регионален исторически музей. 2006. Т. 5. С. 164–170; *Косик В.* Размышления о судьбах Болгарии, Стефана Стамболова, государственности // Человек на Балканах. Государство и его институты: гримасы политической модернизации (последняя четверть XIX–начало XX вв.). Санкт-Петербург, 2006. С. 117–124; *Чорний В.* Історія Болгарії. Львів, 2007.

⁴ *Маринов Д.* Стефан Стамболов и новейшата ни история (Летописни спомени и очерци). Ч. 1. Софія, 1992; *Маринов Д.* Стефан Стамболов и новейшата ни история (Летописни спомени и очерци). Ч. 2. Софія, 1992.

⁵ *Маджаров М.* От самовластие към свобода и законност. Софія, 1936.

⁶ *Митев Т.* Политическата обстановка в първите години на Стамболовия режим и българските социалисти (1887–1891 г.) // Исторически преглед. 1981. № 2. С. 52–74.

⁷ *Пантев А.* Отново и още за Стамболов // АБВ. 1992. № 7. С. 3.

⁸ *Овсянний Н.* Болгария и болгары. Санкт-Петербург, 1900.

⁹ *Гримм Э.* К истории русско-болгарских отношений // Новый восток. 1924. Кн. 5. С. 68–85.

тематики він знову перетворився на негативного героя – цього разу провідника інтересів Німеччини й Австро-Угорщини на Балканах¹⁰.

Сьогодні деякі аспекти зовнішньої політики уряду С. Стамболова залишаються дискусійними або потребують більш детального розгляду. Перед сучасними вченими стоїть завдання проаналізувати всі, у тому числі альтернативні урядовому, варіанти розв'язання македонського питання і дати їм оцінку з точки зору їх реалістичності, доцільності, довершеності, відповідності тогочасним внутрішньополітичним і міжнародним умовам. Усі ці концепції представлені в болгарських політичних періодичних виданнях – проурядовій газеті “Свобода”, а також опозиційних часописах “Търновска конституция”, “Народни права” і “Свободно слово”. Опубліковані у них статті та інші матеріали призначалися для широкого кола читачів, а самі вони брали участь у формуванні громадської думки у Болгарії щодо македонської проблеми.

Протягом 1887–1889 рр. влада через газету Народно-ліберальної партії “Свобода” проводила в країні патріотичну пропаганду. Агітаційна кампанія збіглася зі спробами уряду отримати від Стамбула дозвіл на призначення владик Екзархату у македонських епархіях, а також на створення нових шкіл з болгарською мовою навчання у Скопському, Бітольському і Салоніському вілаєтах. Порта з прийняттям рішення не квапилася, тому риторика газети на адресу Османської імперії ставала все жорсткішою.

“Свобода” наводила факти злочинів турецької адміністрації проти християнського населення Македонії і Фракії, а також приклади утисків місцевих жителів з боку священників Константинопольської патріархії¹¹. Все це підтверджувалося свідченнями мешканців Скопського, Бітольського і Салоніського вілаєтів¹². “Народ не може мовчати і терпіти, коли одна його частина постійно стикається з порушеннями своїх прав, – писав редактор З. Стоянов. – Якщо Європа не бажає розглядати східне питання, а Туреччина неспроможна забезпечити передбачені Берлінським трактатом реформи*, то країну [Македонію. – Д. М.] необхідно передати під управління Болгарії. Це найбільш реальний спосіб покласти край усім суперечностям”¹³.

В інших своїх статтях “Свобода” стверджувала, що Туреччина як держава не могла існувати у тогочасному вигляді: “Єдиний спосіб, спроможний запобігти катастрофі та зберегти Османській імперії суверенітет над її європейськими територіями – це надання болгарам [Македонії і Фракії. – Д. М.] права на самоврядування... Таким чином Порта подолає внутрішню кризу”¹⁴.

Отже, як свідчать цитовані публікації, кінцевою метою уряду С. Стамболова було приєднання Македонії до Болгарії. Реалізація цього плану, за задумами Софії, передбачала вирішення кількох основних завдань: по-перше, пробудження болгарської національної свідомості у населення області** шляхом розширення там мережі болгаромовних навчальних закладів і посилення позицій Екзархату; по-друге, надання автономії.

Заходи кабінету С. Стамболова щодо вирішення македонської проблеми у 1887–1889 рр. бажаних результатів не принесли. Стамбул так і не пішов на поступки. Це дало привід опозиції розгорнути антиурядову агітацію.

¹⁰ История Болгарии. Т. 1. Москва, 1954.

¹¹ Свобода. 1888. 5 май.

¹² Там само. 13 август; 10 септември; 20, 24, 27 октомври.

* Стаття 23 Берлінського трактату формально зобов'язала Стамбул провести в Македонії реформи – прийняти Органічний статут (на кшталт Критського 1868 р.), за яким християни могли працювати у судових інстанціях, та створити Загальну раду для поліпшення системи управління територіями, де переважало слов'янське населення. Стаття 62 передбачала надання релігійної автономії Македонії, а також забезпечення рівних прав і обов'язків для всіх громадян імперії, незалежно від їх конфесійної належності.

¹³ Свобода. 1889. 11 януари.

¹⁴ Там само. 1888. 3 септември.

** Надалі у статті по відношенню до Македонії буде застосовуватися умовне визначення – “область”.

“Каравелісти”^{**} – прямі нащадки старої Ліберальної партії, створеної у 1879 р. на зорі болгарської незалежності – відстоювали необхідність тісного співробітництва з Росією, відновлення дипломатичних відносин з Санкт-Петербургом. На шпальтах газети “Търновска конституція” лідер угруповання П. Каравелов неодноразово підкреслював, що жодна з великих європейських держав, окрім Росії, не сприятиме розв’язанню македонського питання на користь Софії. Тільки Санкт-Петербург був зацікавлений у зміцненні Болгарії, а отже, міг стати вигідним партнером¹⁵. Попри всілякі перешкоди з боку влади, яка обмежувала видавничу діяльність нелояльних до уряду політичних сил^{**}, “каравелісти” знаходили можливість для популяризації своєї концепції вирішення македонської проблеми.

Така політична позиція визначала ставлення “каравелістів” до князя і прем’єр-міністра. Вони неодноразово звинувачували С. Стамболова у проавстрійській орієнтації¹⁶ та застерігали, що обрання Фердинанда на болгарський престол зруйнує добрі стосунки Софії з зовнішнім світом, адже “кожна країна, яка підписала Берлінський трактат, визнала Кобурга незаконним князем і припинила будь-які дипломатичні відносини з його урядом”¹⁷.

“Търновска конституція” оперативно реагувала на прорахунки кабінету С. Стамболова у зовнішній політиці, акцентуючи увагу громадськості на його неспроможності запобігти будівництву залізничної колії Ніш – Скоп’є (невигідному Болгарії у стратегічному відношенні), на безуспішні намагання включити до складу Екзархату всі македонські єпархії.

Критикуючи владу за її спроби порозумітися зі Стамбулом та загравання з Австро-Угорщиною, “каравелісти” забезпечували себе підтримкою значної частини населення країни, адже болгари надалі з симпатією ставилися до Росії. При цьому П. Каравелов як досвідчений політик чудово розумів, що на той час Санкт-Петербург не мав наміру сприяти вирішенню македонського питання на користь Софії. Після об’єднання Князівства і Східної Румелії 1885 р., а також болгарсько-сербської війни 1885 р. російський імператор Олександр III почав відстоювати принципи берлінського статус-кво на Балканах^{***}.

Позиція “каравелістів” і матеріали, що друкувалися на шпальтах “Търновска конституція”, не були позбавлені популізму. При вирішенні у 1885 р. долі Східної Румелії прем’єр-міністр Болгарії П. Каравелов пішов проти волі Санкт-Петербурга, поставивши національні інтереси вище амбіцій імператора Олександра III. У 1887–1888 рр., перебуваючи в опозиції, “каравелісти” критикували уряд за його неспроможність співпрацювати з Росією у розв’язанні македонського питання, хоча на той час ефективність цього партнерства для Болгарії виглядала доволі сумнівною.

Протягом 1887–1888 рр. “каравелісти” не змогли розгорнути широку агітаційно-пропагандистську роботу серед населення країни. У липні 1888 р. в умовах постійних утисків з боку влади вони змушені були припинити видання своєї газети.

“Радославівісти”^{**}, як і “стамболовісти” та “каравелісти”, виступали за об’єднання держави у межах “Сан-Стефанської Болгарії” (при цьому вони мали свою думку щодо методів і стратегії розв’язання національного питання).

* Політичне угруповання на чолі з Петко Каравеловим і Петко Славейковим, утворене 1886 р. після чергового розколу Ліберальної партії Болгарії.

¹⁵ Саздов Д. Либералите-каравелісти през Стамболовия режим // Векове. 1986. № 2. С. 35.

** 3 29 грудня 1887 р. в країні діяв Закон про пресу, згідно з яким передбачалися доволі суворі санкції проти тих, хто своїми публікаціями порушував зовнішню і внутрішню безпеку держави та особисту безпеку князя.

¹⁶ Търновска конституція. 1888. 30 август.

¹⁷ Там само.

*** Роздратований політикою О. Батенберга й урядом П. Каравелова, які не узгодили з Росією свої наміри об’єднати Князівство і Східну Румелію, Олександр III почав вимагати відсторонення болгарського князя від влади. Це призвело до погіршення відносин між Санкт-Петербургом і Софією.

* Політичне угруповання прихильників колишнього прем’єр-міністра країни Василя Радославова (1886–1887), яке 1886 р. оформилось у самостійну політичну силу – Ліберальну партію.

Акцентуючи увагу громадськості на прорахунках уряду, прибічники В. Радославова то виступали за необхідність звільнення Македонії шляхом війни з Туреччиною із застосуванням зброї, то закликали кабінет міністрів використовувати всі можливі мирні дипломатичні заходи у розрахунок на сприяння великих держав, які підписали Берлінський трактат, щоб здійснити реформи в європейських віластах Порти. Позиція “радославовістів” змінювалася залежно від політики уряду, що підтверджується у публікаціях їхньої газети “Народни права”. Наприклад, її журналісти дали негативну оцінку співпраці болгарської влади з Екзархатом у 1887–1889 рр., охарактеризувавши її як “сльози бездіяльності, що, врешті-решт, негативно позначається на становищі християнського населення Македонії”¹⁸. А коли Болгарія під час діалогу з Портою почала наполегливо вимагати проведення реформ у Македонії, то “радославовісти” опублікували низку статей, в яких прямо звинувачували кабінет С. Стамболова у нерозважливій провокації війни з Туреччиною¹⁹, хоча насправді уряд був далеким від планів збройного конфлікту будь з ким.

Газета Ліберальної партії “Народни права” наголошувала на протиріччях між Софією й Віднем при вирішенні долі Македонії, підкреслюючи, що саме імперія Габсбургів підбурювала Сербію на розрив добросусідських відносин з Болгарією. Прагнучи зберегти у своєму складі території, на які претендував Белград, Австро-Угорщина намагалася переконати правлячі кола Сербії у доцільності розширення її кордонів на південь – за рахунок Македонії²⁰. Крім того, “радославовісти” висловлювали незадоволення австро-угорською монополією на постачання зброї болгарській армії – вони зазначали, що економічне просування Габсбурзької імперії на Балкани і Близький Схід може зашкодити національним інтересам Болгарії²¹. У питанні зовнішньополітичної орієнтації Софії прибічники В. Радославова неодноразово вдавалися до демагогії, то вказуючи на поступливість Австро-Угорщини з боку уряду, то засуджуючи неспроможність діючої влади дійти компромісу з Віднем.

Упродовж 1887–1889 рр. “радославовісти” не змогли запропонувати чітку концепцію вирішення національної проблеми, яка стала б гідною альтернативою “стамболовістському” варіанту. На шпальтах своєї газети вони неодноразово вдавалися до песимістичних прогнозів щодо перспектив вирішення цього питання: “Тяжка доля у народів Балканського півострова; перебуваючи між двома могутніми державами [Австро-Угорщиною і Росією. – Д. М.] з різними інтересами і цілями, вони приречені підтримувати то одну, то другу сторону, наражаючись на небезпеку втратити державну незалежність”²². За допомогою такого прийому “радославовісти” підкреслювали неефективність стратегії кабінету С. Стамболова, але при цьому не висували конкретних варіантів, які б могли замінити її.

У першій половині 1890 р. провладна газета “Свобода” надалі підтримувала зовнішньополітичні акції уряду, мета яких залишалася незмінною – зміцнення позицій Екзархату в Македонії. Журналісти намагалися переконати болгар, що в умовах, які склалися, партнерство з Туреччиною було найреальнішим шляхом до об’єднання нації у межах однієї держави. Проте таку позицію не завжди підтримувало населення країни, адже у його більшості володарювання Порти асоціювалося з п’ятивіковим гнобленням.

Навесні 1890 р. “Свобода” опублікувала низку статей, в яких доводилося, що жителі Македонії є етнічними болгарами. Журналісти звертали увагу громадськості на безперспективність сербської і грецької пропаганди у Скопському, Бітольському і Салонікському віластах: “Болгарії не треба агітувати. Місцеве населення агітує само за себе. Саме воно, а не султан, має вирішувати власну долю”²³. “Від наполегливості наших сусідів, – писала “Свобода”, – сербів і греків тут більше не стане”²⁴. Публікація вказаних

¹⁸ Народни права. 1889. 1 март.

¹⁹ Ангелова Н. Идеите на опозицията (1887–1894) по националния въпрос // История. 1995. № 6. С. 39.

²⁰ Народни права. 1888. 2 февруари.

²¹ Там само.

²² Там само. 1889. 5 март.

²³ Свобода. 1890. 14 април.

²⁴ Там само. 1890. 23 май.

статей хронологічно збігалася зі спробами сербського уряду Н. Пашича домовитися з Софією й Афінами про спільні дії проти Туреччини, метою яких було визволення та подальший розділ європейських територій Порти. Однак С. Стамболов категорично заперечив пропозицію Белграда. За його задумом, Македонія мала увійти до складу лише Болгарії – про це відразу сповістила “Свобода”. Що ж до аргументів, які Белград застосовував як доказ власних історичних прав на Македонію, то їх журналісти назвали безпідставними: “Царство Душана не може бути сучасним політичним ідеалом. Ми також не погоджуємося з думкою наших ультрапатріотів, які називають не тільки Ніш, а й Белград болгарськими містами, оскільки вони колись належали болгарським царям. Македонія, передусім, є провінцією Оттоманської імперії, а її населення – це піддані Його Величності Султана. Без сумніву, там переважають слов’яни-християни. Хто вони за національністю? Пролита кров за незалежність Болгарської держави та участь у боротьбі за свободу, якою зараз насолоджується частина болгарського племені – це найбільш красномовні докази”²⁵.

Загалом протягом 1890 р. Софія продовжувала обрану стратегію у вирішенні македонського питання: мирні дипломатичні акції, переговори зі Стамбулом та апеляції до великих європейських держав. “На сьогодні, – відзначала “Свобода”, – європейські уряди бачать лише один порядок на Балканському півострові... Болгарія ж надала п’ять тисяч доказів своєї послідовності та спроможності забезпечувати стабільність і тишу [в Македонії. – Д. М.], ця обставина є основним аргументом для Туреччини і великих держав, щоб врешті-решт вирішити питання на користь Болгарії”²⁶. Невдовзі дії уряду дали перші результати: 14 червня 1890 р. Стамбул повідомив, що санкціонує призначення болгарських владик у Скопській і Охридській єпархіях.

Як свідчить здійснений огляд, риторика газети змінювалася залежно від бажання чи небажання Порти йти на поступки вимогам Софії. При цьому “стамболовістів” важко запідозрити у конформізмі до Османської імперії, адже “Свобода” час від часу свідомо налаштовувала громадськість проти Туреччини, демонструючи готовність влади перейти до рішучих кроків.

1890 р. єдиною опозиційною політичною силою, яка легально друкувала власну газету у Болгарії, залишалися “радославовісти”. Після перших успіхів кабінету міністрів їхня оцінка зовнішньої політики С. Стамболова кардинально змінилася. Гострий, цинічний стиль журналістів щодо Стамбула став більш стриманим, подібним на урівноважений тон газети “Свобода”²⁷. “Народні права” почали схвалювати і підтримувати заходи влади.

Як і представники проурядової Народно-ліберальної партії, ліберали-“радославовісти” називали безпідставними зазіхання Греції і Сербії на Македонію. Газетярі-опозиціонери часто коментували зухвалі, на їхню думку, висловлювання відомих політиків цих країн, в яких відображалися претензії на європейські території Порти, та намагалися довести їх необґрунтованість. Водночас прибічники В. Радославова заперечували ідею бельгійського вченого і публіциста Еміля де Левеле щодо створення балканської конфедерації на основі сербсько-болгарського зближення²⁸. Коли ж стало відомо про переговори С. Стамболова і Н. Пашича щодо спільних дій проти Туреччини, “радославовісти” підтримали таку ініціативу Белграда, не розглядаючи її як передумову розділу Македонії²⁹.

Таким чином, більшість публікацій газети “Народні права” мала кон’юнктурний характер, а їхні напрям і манера визначалися успіхами або провалами уряду: коли зовнішня політика С. Стамболова потерпала від невдач, “радославовісти” критикували владу, а в періоди позитивних зрушень у вирішенні македонського питання підтримували її.

15 березня 1891 р. в результаті організованого терористичного акту загинув міністр фінансів Х. Белчев. Ця подія стала приводом для початку репресій та посилення цензури

²⁵ Свобода. 1890. 27 юни.

²⁶ Там само

²⁷ Ангелова Н. Идете на опозицията (1887–1894) по националния въпрос // История. 1995. № 6. С. 40.

²⁸ Народни права. 1890. 29 юни.

²⁹ Там само. 1890. 6 юли.

з боку влади. Ліберальна партія змушена була призупинити видання газети “Народни права”. Водночас проурядова “Свобода” розгорнула справжню інформаційну експансію. Вона почала виходити вже не двічі на тиждень, як у 1888–1890 рр., а кожного дня, внаслідок чого тираж її збільшився до п’яти тисяч примірників. До цього жодна з партійних газет Болгарії не друкувалася у такій кількості.

Як і раніше, “Свобода” підтримувала всі заходи уряду. У липні 1892 р. прем’єр-міністр Болгарії відвідав Стамбул. Під час цього візиту він особисто зустрічався з султаном Абдул-Гамідом II. Газета Народно-ліберальної партії схвально оцінила продовження переговорів з Туреччиною, висловлюючи сподівання на чергові поступки з боку Порти у македонському питанні³⁰.

1 серпня 1892 р. уряд послабив цензуру, скасувавши деякі положення Закону про пресу. Це сприяло активізації діяльності опозиційних політичних сил країни. 1893 р. “радославівсти” разом з колишніми консерваторами Г. Начовичем (дипломат, міністр фінансів уряду С. Стамболова, з 1892 р. – опонент прем’єра) і К. Стоїловим (адвокат, попередній прем’єр, з 1888 р. в опозиції), а також “з’єдністами”³¹ І. Гешовим і В. Велчевим створили коаліцію. Зазначені політичні угруповання об’єднали свої матеріальні ресурси з метою заснування нової газети, яка отримала назву “Свободно слово”. Це видання чимало уваги приділяло македонському питанню.

На шпальтах газети об’єднаної опозиції добросусідські відносини між Софією і Стамбулом, встановлені за каденції С. Стамболова, часто називалися здобутком покійного дипломатичного представника Болгарії у Туреччині Г. Вилковича, а не прем’єр-міністра, який “не доклав до цього жодних зусиль”³¹. Стратегія і тактика уряду щодо розв’язання македонської проблеми були визнані безперспективними. На думку журналістів газети “Свободно слово”, Османська імперія не збиралася йти на чергові поступки Болгарії³². Проте дуже скоро виявилася хибність цієї думки.

На початку 1894 р. уряд С. Стамболова відновив переговори з Портою про розширення прав Екзархату в Македонії і Фракії. Їх результатом стали чергові поступки з боку Османської імперії: болгарська церква отримала дозвіл на видання у Стамбулі своєї газети “Новини”, турецька влада виділила їй у столиці земельну ділянку під будівництво власної духовної семінарії та остаточно визнала автономію болгаромовних шкіл. Крім того, резиденцію екзарха Йосифа було перенесено з околиць Константинополя в аристократичний квартал міста – Перу, а Велеську і Неврокопську єпархії Македонії приєднано до болгарської церкви. Ці події детально висвітлювала “Свобода”, яка давала високу оцінку здобуткам уряду С. Стамболова³³.

Прямо протилежною була реакція опозиційної газети “Свободно слово” на дипломатичну акцію влади: “У султана необхідно шукати не милості, а просто вимагати встановлення природного порядку й однакових умов для болгарських, турецьких шкіл, як і для сербських та грецьких”³⁴. Її журналісти звинувачували уряд у зраді національних інтересів, підлабузництві до Порти і великих держав та неодноразово підкреслювали у своїх публікаціях: “Стамбул зневажливо ставиться до нашої влади”³⁵.

У квітні 1894 р. кабінет міністрів С. Стамболова організував по всій країні мітинги на знак вдячності султану за його поступки у македонському питанні. Відповіддю об’єднаної опозиції стала масова контракція. Під час її проведення було прийнято резолюції, в яких наголошувалося на видатних досягненнях князя Фердинанда і екзарха Йосифа у вирішенні національної проблеми. Політика ж прем’єр-міністра С. Стамболова

³⁰ Свобода. 1892. 29 юли.

³¹ Члени Народної партії Східної Румелії, яка після приєднання автономної області до Князівства у 1885 р. практично припинила свою діяльність.

³² Свободно слово. 1893. 11 юли.

³³ Там само.

³⁴ Свобода. 1894. 13 април.

³⁵ Свободно слово. 1894. 24 април.

³⁶ Там само. 1894. 28 април.

засуджувалася, висувалася вимога його відставки. Ці факти знайшли широке відображення у статтях газети “Свободно слово”³⁶.

Друкувались у газеті й матеріали іншого змісту, в яких оточення голови уряду звинувачувалось у “австрофільстві” і “туркофільстві”. Альтернативу такій політиці вони вбачали в орієнтації на Великобританію: на їхню думку, саме Лондон міг виступити гарантом вирішення проблеми національного об’єднання Болгарії, а уособленням нового зовнішньополітичного курсу країни мав стати князь Фердинанд³⁷. Апелюючи до очільника держави, лідери об’єднаної опозиції закликали його відсторонити від влади С. Стамболова³⁸. 31 травня 1894 р. князь задовольнив зазначені вимоги, відправивши уряд у відставку. Цей крок Кобурга можна пояснити його прагненням одноосібно керувати державою, а також бажанням відновити дипломатичні відносини з Росією й таким чином домогтися міжнародного визнання свого права на болгарський престол³⁹. Коаліція консерваторів, “з’єднаних” і “радославовістів” отримала можливість сформувати новий кабінет міністрів та розпочати реалізацію своїх задумів щодо розв’язання македонського питання.

Як свідчить аналіз статей газети “Свободно слово” з національної проблеми, в них не простежується чіткої ідеологічної лінії. Характерними ознаками доволі розмиті концепції коаліції були засудження співпраці кабінету С. Стамболова з Портою та акцент на необхідності активізації діалогу з великими державами, котрі підписали Берлінський трактат. Для дискредитації влади журналісти цього часопису використовували різноманітні прийоми, при цьому їхня риторика була не завжди коректною, а критика уряду – справедливою.

Таким чином, публікації болгарських партійних газет у 1887–1894 рр. створюють уявлення про основні варіанти вирішення македонського питання, які пропонували політичні партії та угруповання країни. При цьому лише “стамболовісти” і “каравелісти” запропонували чітку концепцію реалізації своєї програми. Друкуючи статті, аналізуючи в них ті чи інші події, наводячи факти, газети “Свобода”, “Търновска конституция”, “Народни права” і “Свободно слово” не тільки популяризували свої задуми, а й дискредитували в очах громадськості ідеї опонентів. Журналістські добірки демонструють прямо протилежні варіанти розв’язання македонської проблеми. Це свідчить, з одного боку, про відсутність державної програми реалізації ідеї “Сан-Стефанської Болгарії”, яка влаштувала б суспільство або, принаймні, більшу його частину, а з другого – про численні протиріччя, що розділяли болгар, готових сприймати та підтримувати різні, а подекуди і кардинально протилежні шляхи приєднання Македонії.

Аналіз опублікованих газетних матеріалів не дає змоги однозначно оцінити рівень політичної та журналістської культури у тогочасній Болгарії. Так, у ряді статей не бралися до уваги реалії міжнародної ситуації, необ’єктивно оцінювався воєнний потенціал Болгарії, що свідчить про некомпетентність журналістів. На це були об’єктивні причини: “Търновска конституция” і “Народни права” не мали змоги запросити на роботу висококваліфікованих спеціалістів або утримувати власних закордонних кореспондентів. А от проурядова “Свобода” та фінансово стабільне “Свободно слово” були у вигіднішій ситуації. Проте вся без винятку болгарська партійна преса демонструвала відчуття і розуміння настроїв суспільства та намагалася використати це у своїх цілях. Автори її публікацій застосовували піар-технології та робили спроби маніпулювати свідомістю своїх співвітчизників, що свідчить про їхній професіоналізм.

MACEDONIAN QUESTION ON THE PAGES

³⁶ Там само.

³⁷ Ангелова Н. Идете на опозицията (1887–1894) по националния въпрос // История. 1995. № 6. С. 38.

³⁸ Свободно слово. 1894. 28 април.

* Санкт-Петербург категорично відмовлявся вести переговори зі С. Стамболовим про відновлення дипломатичних відносин з Болгарією.

OF THE BULGARIAN PARTY PRESS (1887–1894s)**Dmytro MYKOLENKO**

*V.N. Karazin Kharkiv National University
4, Maidan Svobody, Kharkiv, 61077, e-mail: dmikolenko@gmail.com
Department of *Modern History**

The article deals with the publication of Bulgarian party newspaper “Svoboda”, “Търновска конституция”, “Народни права” and “Свободно слово” during the period from 1887 to 1894, dedicated to the Macedonian issue. The author attempts to highlight the ideological concept of material presented in the press and tries to find the answer, how realistic and balanced view of journalists was about methods of solving Macedonian problems.

Key words: Macedonian question, the party newspaper, “Svoboda”, “Търновска конституция”, “Народни права”, “Свободно слово”.

**МАКЕДОНСКИЙ ВОПРОС НА ШПАЛЬТАХ
БОЛГАРСКИХ ПАРТИЙНЫХ ГАЗЕТ (1887–1894 гг.)****Дмитро МЫКОЛЕНКО**

*Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина
пл. Свободы, 4, Харьков, 61077, e-mail: dmikolenko@gmail.com
Кафедра новой и новейшей истории*

В статье анализируются публикации болгарских партийных газет “Свобода”, “Търновска конституция”, “Народни права” и “Свободно слово” за 1887–1894 гг., в которых рассматривается македонский вопрос. Делается попытка выделить идеологическую концепцию материалов, представленных в прессе, а также дать ответ, насколько реалистичным и взвешенным было мнение журналистов относительно методов решения македонской проблемы.

Ключевые слова: македонский вопрос, партийная газета, “Свобода”, “Търновска конституция”, “Народни права”, “Свободно слово”.

Стаття надійшла до редколегії 18.07.2011.
Прийнята до друку 23.09.2011.